

FIZIKA DARSLARIDA O'QUVCHILARDA IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH

Ravshanova Shahnoza Baxadirovna

G'allaorol 1-son politexnikumda Fizika fan o'qituvchisi

Soatova Malohat Rustamovna

G'allaorol 1-son politexnikumda Biologiya fan o'qituvchisi

"Ma'lumki, yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb hamiyatga ega bo'lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda"

Sh.M.Mirziyoyev

Annotatsiya: Ushbu maqolada fizika darslarida, ta'lim-tarbiyada o'quvchi asosiy harakatlantiruvchi kuch, ta'lim jarayoni sub'ekti bo'lishi kerak, ya'ni o'qish, o'rganish, mutolaa qilish o'quvchi zimmasiga o'tishi lozim. Ijodkorlikni o'rganish, maktab o'quvchilari o'rtasida ijodkorlikni rivojlantirishda o'yin faoliyatining o'rni katta. Maktab yoshidagi o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish uchun ta'limiy o'yin faoliyatiga pedagogik raxbarlik qilish uchun tadqiqotchilar ijodiy qobiliyat sifatida ijodkorlikni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan maxsus metodlardan foydalanishga harakat qiladi.

Kalit so'zlar: ijodiy qobiliyat, psixologiya, fizika faniga oid atamalar, obrazli tafakkur, mantiqiy tafakkur, tadqiqot

Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishning asosiy xususiyatlari

O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan har bir pedagog, bir qator vazifalarni belgilab olshi kerak.

- fanga qiziqishni saqlash va rivojlantirish;
- tadqiqot va loyiha ishlarida ko'nikmalarni shakllantirish;
- talabalarning mantiqiy tafakkurini, tasavvurini rivojlantirish;
- o'z-o'zini tarbiyalash asoslarini o'rgatish, ma'lumotnoma va ilmiy adabiyotlar, zamonaviy axborot manbalari bilan ishlash;
- keng, istiqbolli fikrlashga, fizikaning insoniyat madaniyatidagi o'rni va o'rni, boshqa fanlar bilan bog'liqligini ko'rishga o'rgatish.

Belgilangan vazifaning yechimi o'quv jarayonini bola uchun ham, o'qituvchi uchun ham qiziqarli tashkil etish xisoblanadi. Har bir fizika darsida qaysi mavzu o'rganilmasin, sinfnig o'ziga xos xususiyatlari, o'quv materialining xususiyati, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ushbu vazifalarga yondashish kerak.

O'quvchilarning yoshlik xususiyat bosqichlarida qo'llaniladigan usullarning asosiy turlari – o'quvchilarda o'rganishga doimiy qiziqishni shakllantiradigan va o'quvchining maktab talablariga moslashishi paytida yuzaga keladigan muammolarni yengillashtiradigan yo'llardir.

1. Dars davomida mavzuning mazmun mohiyatidan kelib chiqib o'qituvchi sinfda ishonch muhitini yaratishi, o'quvchilarning o'z imkoniyatlariga va o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erishishiga ishonchini shakllantirishi kerak, shu orqali ular ongida bilimni shakllantirish lozim. Buning negizi - o'qituvchining izlanuvchanligi, xayrixohligi, xushmuomalaligi, o'quvchilarning harakatlarini rag'batlantirish va ma'qullashdir.

2. O'qituvchi tomonidan belgilab olingan har qanday metod o'quvchining yoshlik xususiyatiga, mavzuning mohiyatiga mosligi yaxshi o'ylangan va tayyorlangan bo'lishi kerak.

3. O'qituvchi o'quvchilarning darsga, ayniqsa, o'quvchilar erkinroq bo'lib ko'rinadigan ijodiy faoliyatlarga qanday tayyorgarlik ko'rishiga e'tibor qaratishi kerak.

4. Darsda sinf ajratilgan jamoalar tarkibiga e'tibor berish kerak. Ular har bir guruhda bilm darajasidan turli darajadagi ishtirokchilar bo'lishi va shu bilan birga har bir guruhning yetakchisi bo'lishi kerakligi uchun tanlangan. Dars davomida o'qituvchi darsni bosqichma-bosqich sardorlar orasidan sardorlarni tarbiyalashi kerak. Bolalarni har bir darsda yangi o'yinlar yoki rag'batlantirishlarni kutishga o'rgatmaslik kerak.

Ta'limiy o'yin holatlari bilan to'la darslardan o'yin darsdagi mehnat uchun mukofot bo'lgan yoki diqqatni kuchaytirish uchun ishlatiladigan darslarga izchil o'tish kerak: qiziqarli savollar, qiziqarli masalalar, qiziqarli tajribalar mashg'ulotlari, tarixiy daqiqalar, raqamlar mamlakatiga sayohat bilimlarni yanada mustahkamlaydi. Shuni unutmaslik kerakki, turli xil didaktik o'yinlar juda samarali. Hatto past o'zlashtiruvchi, qo'rqqoq va uyatchan bolalar ham bunday o'yinlarga bajonidil kiritiladi.

Ta'lim tizimida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilarni ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, muloqatga kirishish ko'nikma va malakasini shakllantirib, o'zaro yordam berish odatlarini rivojlantiradi hamda o'quvchilarni bilim saviyasini oshirishga xizmat qiladi. Hozirgi kunning vazifalarini amalga oshirishda o'qitishning chuqur ijtimoiy e'tiqotlilik bilan uyg'un ilmiyligiga qo'yilayotgan talablar g'oyatda muhimdir didaktikada o'qitishning ilmiyligi nima ekanligi asosli ravishda bayon qilinadi. Shu bilan birga, turli xil o'qitish usullaridan foydalangan holda: yuqori darajadagi nazariy bilimlarni berishga imkon beradigan og'zaki; vizual-majoziy fikrlash bilan bolalarni faollashtirishga imkon beruvchi vizual (namoyishlar, illyustratsiyalar, video tomosha qilish); amaliy ko'nikmalarni

shakllantiradigan amaliy (laboratoriya ishi, tadqiqot topshiriqlari) ijodkorlik uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Xuddi shu vazifalar sinfda turli xil ish shakllariga bo'ysunadi: jamoaviy, individual, guruhlarda ishlash. Aynan shunday faoliyatni yaratish ijodkor shaxsning butun bir qator fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi: aqliy faollik, zukkolik va zukkolik, aniq amaliy ishlarni bajarish uchun zarur bo'lgan bilimlarni olishga intilish, tanlash va hal qilishda mustaqillik.

O'zbekiston maktablarining tajribali o'quvchilari bolalarning nevropsixologlarining ekspres diagnostik tekshirish asosida tanlash metodidan foydalanadilar. Bu metod psixologiya fanlari doktorlari, professorlar B. Qodirov va E.G.Smernistkaya, dotsent S.Ohunjonovlar tamonidan ishlab chiqildi. Ular o'quv rejasiga ijodiy tafakkurni rivojlantirish dasturlarini, ta'limning ikkinchi tili informatika, shaxmat o'yini darslarini kiritadilar. Ijodiy tafakkurni rivojlantirish dasturning (haftada ikki marta) vazifasi quyidagilardan iborat edi:

1.Konstursiya, piktogramma tili bo'yicha mashqlar orqali obrazli tafakkurni rivojlantirish tabiiy obyektlarning o'xshashligi bo'yicha ishlash.

Ko'zga ko'rinmas , Qo'lga ilinmas, Shusiz hech joyda, Hayot ham bo'lmas. (Havo)

Kerak har bir xonadonga, Issiqligi huzur jonga. Televizor, xolodelnik, U bor bo'lsa jonli tirik. (Elektr toki)

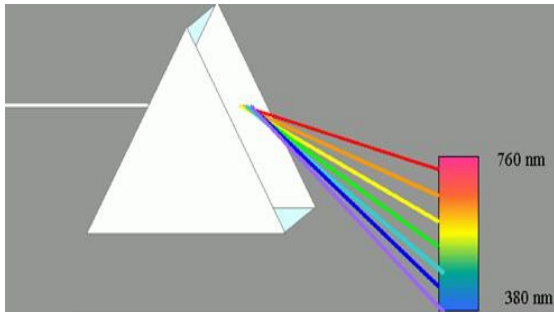
Nur sochadi har yoqqa, Kerakmas unga gugurt. U bilan ravshandir yurt. (Lampochka)

Ming chiroqda yuzta son, O'lchar yuza va tomon. (Santimetr)

2.Sistemali va mantiqiy tafakkurni rivojlantirish, bunda o'zaro uzoq o'xshashlikning boshlanishi "ha-yo'q" o'yini, EHM bilan muloqat, konturli topshiriqlarni topish, "sferblat-umumiy tizim qismining sistemalari" o'yini kiritilgan. T-sxemasi

3. "Yaxshi-yomon" o'yini, ertaklardagi ziddiyatlarni izlash orqali dialiktik tafakkurni rivojlantirish. Masalan, 7-sinfdagi boshlang'ich tushunchalarda moddiy nuqta, trayektoriya, yo'l va ko'chish, vaqt, tezlik kabi kattaliklarni tushuntirishda o'quvchilarni o'zlari uchun qiziqarli bo'lib qolgan "Bo'g'irsoq" ertagi orqali qiziqtirish muhim ro'l o'yanaydi. O'rmon tomon yo'l olgan bo'g'irsoq trayektoriya orqali o'rmon yo'lagidan yurib, yo'lida har xil hayvonlarga duch keladi. Qo'shiq aytib berib, vaqtdan yutadi. Bu vaqt har xil hayvonlarda har xil bo'ladi. Bu mavzularda bo'g'irsoqning shakli sababli harakatining osonligi yo'lning notekisligi harakatga salbiy ta'sir qilmaydi. Ertak orqali ko'chish, yo'l, trayektoriya, tezlik, vaqt kabi fizik kattaliklar o'quvchilarga qiziqarli qilib tushuntiriladi.

4. Tabiatdagi hodisalarni bevosita kuzatish asosida bolalarning diqqatini tabiat go'zalliklariga jalb qilish. Yorug'lik dispersiyasini tabiat hodisasi hisoblahgan kamalak orqali tushuntirish (1.2.1-rasm, 1.2.2-rasm).

5. Ertaklar syujetlari bilan ishlash, turli ertaklarni tahlil qilish, tabiatdagi o'xshashliklarni bog'lash asosida kichik syujetlar tuzish, bir ertak obektini ikkinchi ertakka ko'chirish yo'li bilan sehrli syujetlar va effektlar yaratish, ertakli masalalarni hal qilishda tasviriyl san'at usullarini qo'llash. Masalan, fizikani boshlang'ich kursida o'quvchilarni xalq ertaklari va matallaridan foydalanish, yaxshi samara beradi. Bu ertak va matallar dars jarayonida, savol-javoblar, qiziqarli kechalar, fizikadan har xil mushoiralar, viktorinalar, quvnoqlar va zukkolar tanlovini o'tkazishda hamda darsdan tashqari mashg'ulotlar qo'l keladi. Ertak va matallardagi bunday obrazli o'xshatishlar fizika fanini boshqa fanlar bilan yaqinlashtirish, fizikadagi bir-biriga yaqin bo'lgan mavzularni birlashtirishda muhim ro'l o'ynaydi. Masalan, "Qizil qalpoqcha" ertagi. Buvisinikiga yo'l olgan qizil qalpoqcha o'rmon yo'lagi orqali harakat qiladi. Bo'ri esa yo'lakdan yurmay, ko'chish orqali qizil shapkachadan oldin buvisinikiga yetib oladi. Bu ertak orqali ham yuqoridagi mavzularda foydalanib, o'quvchilarni fizika faniga qiziqtirish mumkin. Yoshlik chog'larida o'quvchilarni sevimli ertaklaridan bo'lgan "Sholg'om" ertagidagi hodisalar - kuch, og'irlik kuchi, ishqalanish kuchi, tortish kuchi mavzularida foydalanish mumkin. Bobo sholg'omni torta olmagach, yordamga buvi, nabira, it, mushuk va sichqonni chaqiradi: kuchlarni qo'shilish natijasida, sholg'om o'rnidan jiladi. O'quvchilarni fizik hodisalarni o'rganishda mustaqil ravishda kuzatish, tajribalar o'tkazish, tajriba natijalarini umumlashtirish hamda darsliklar, o'quv qo'llanmalari va boshqa qo'shimcha adabiyotlardan foydalana olishga o'rgatish muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Malafeev R.I. Fizika o'qitishda muammoli ta'lim va tarixshunoslik. Fizikani o'qitish jarayonida talabalar va o'quvchilarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish muammosi. Tepalik. 1998 yil

2. Matyushkin A.M. Fikrlash va o'rganishdagi muammoli vaziyatlar. M. Ma'rifatparvarlik. 1972 yil